

پیش گفتار

بررسی پرونده هنری و زندگی شاعران مهم و جریان‌ساز معاصر، گامی بلند برای افزایش آگاهی شاعران و دستداران شعر است که به همت نشر ثالث آغاز شده و همچنان پویاست. نوشتن در باره زندگی و آثار م. آزاد به این جانب سپرد شده است که از این بابت بسیار خوشنودم. قصه آشنایی با م. آزاد و نحوه پیدایش این کتاب را، پیش‌تر، در گفتگو با روزنامه فقید آئینه‌نو و خبرگزاری‌ها به تفصیل گفته‌ام و حاجتی به تکرار نیست. تنها حسرت قابل بیان این‌که ای کاش این کتاب در زمان زندگی وی نوشته می‌شد. به هر تقدیر تألیف این کتاب به سال‌های پس از کوچ ابدی وی موکول شد. با لطف و مهربانی‌های خانواده محترم تمام دستنوشته‌های وی در اختیار نگارنده قرار گرفت و با تلاش در یافتن منابع مهم و معتبر از میان نشریه‌ها و کتاب‌های منتشر شده، فقر اطلاعات تا حدود زیادی جبران شد. بر اهالی ادبیات پوشیده نیست در باره زندگی و آثار م. آزاد، هیچ‌گاه، اطلاعات کاملی منتشر نشده است. تنها منبع مهم، دستنوشته‌ها و خاطره‌نویسی‌ها و گفتگوهای وی است. در نگارش این کتاب، بیش از هر نکته‌ای، اصرار نگارنده بر این بوده است که با بررسی و کنار هم قرار دادن منابع موجود، اطلاعات دقیقی در باره زندگی

۲۴۵	نقد و نظر
۲۴۷	پیش‌گفتار
۲۴۹	ادبیات معاصر
۲۶۵	ویرانی‌های شعر جوان
۲۷۵	شرح احوالات یک کانون صنفی
۲۸۳	شاعران، نویسندگان و هنرمندان معاصر
۲۸۳	از نگاه م. آزاد
۳۱۹	ترجمه
۳۲۱	پیش‌گفتار
۳۳۱	ادبیات کودکان و نوجوانان
۳۳۳	پیش‌گفتار
۳۴۵	نامه‌ها
۳۴۷	نامه‌ای به حسن مشرف آزاد تهرانی
۳۵۱	نامه‌ای از حسن مشرف آزاد تهرانی
۳۵۳	نامه‌ای از هانیبال الخاص به م. آزاد
۳۵۷	نامه احمد شاملو به م. آزاد
۳۶۳	نامه م. آزاد به احمد شاملو
۳۶۹	گزینۀ شعرها
۳۷۱	دیار شب
۳۸۳	قصیده بلند باد
۴۲۱	آئینه‌ها تهی‌ست
۴۵۱	با من طلوع کن
۴۸۷	شعرهای تازه

شاعرانه م. آزاد ارائه شود تا جایی که سکوت چندین ساله وی، به پراکنده‌گویی و نقصان کار نینجامد.

در بخش زندگینامه شاعر، از تمامی منابع موجود، که با تأسف باید گفت بسیار محدود است، در صورت لزوم بهره گرفته شده است. از دستنوشته‌های شاعر شامل: دو زندگینامه مفصل و منتشرنشده و دو زندگینامه کوتاه خودنوشت و دستنوشته‌های مختصری در باره دوران دانشکده و کار در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، در چند نشریه ادبی و چند کتاب، که نامشان در مراجع بخش «کودکی شاعر» ذکر شده است، در این کتاب نکاتی آمده است. یادآوری این نکته ضروری است که بنا بر عرف جامعه و خلیق و خوی میهنیان از کاوش و پافشاری در کشف زوایای پنهان زندگی شاعر که خواسته یا ناخواسته در هاله‌ای از ابهام قرار گرفته است و همچنین از گشودن دریچه‌ای بر زندگی خصوصی شاعر پرهیز شده است. تنها آنچه وی در گفتگوها و زندگینامه‌های خودنوشت خویش بیان کرده مبنای نوشته‌های این بخش است. مرجع اصلی بخش زندگینامه دستنوشته‌های شاعر است که نثری شیوا دارد و به تفصیل و داستانوار نوشته شده است. نکته قابل ذکر دیگر این است که در تمام موارد، نکات مربوط به زندگی شاعر با اسناد و مدارک موجود، مقایسه و صحتشان بررسی شده و به انتشار مطلب در نشریه یا کتاب اکتفا نشده است.

از سوی دیگر در بخش شعر و شاعری م. آزاد، نوشته‌های مربوط به شعرهای هر مجموعه نقد به شمار نمی‌رود، بلکه نگاهی به حال و هوای سرایش آن شعرها و خوانش واژه به واژه برخی از آنهاست. در این بخش، تلاش نگارنده بر این بوده است که بخش مهمی از کارنامه شعری شاعر یکبار همراه خواننده مرور شود. در بسیاری موارد از ذکر نکات فنی شعرها پرهیز و تنها در چند شعر، مواردی از جنبه‌های هنری یا زیباشناختی شعر ذکر شده است. کوشش نگارنده بر این بوده است که در این خوانش، از خرده‌گیری و

بهبانجویی‌ها تا حد توان اجتناب گردد تا آن‌جا که کار در ورطه ویرایش در نغلتد که جنبه‌ای دیگر است و مجال دیگری می‌طلبد. بخش وسیعی از بیش‌تر شعرهای شاعر در هنگام خوانش ذکر شده است که هدف همراه کردن خواننده در شناسایی سبک و سیاق شعرهای م. آزاد بوده است. در همین راستا از اطباب و زیاده‌گویی‌های معمول نیز پرهیز شده است.

در آغاز هر بخش، نکته‌های مهمی در باره تاریخ شکل‌گیری مجموعه و حال و هوای اجتماعی-سیاسی دوران سرایش شعرها و همچنین وضعیت شعر و شاعری، مجموعه‌های منتشرشده در آن سال‌ها و ارزیابی منتقدان از مجموعه مورد نظر با رعایت اختصار آمده است. بدین گونه، شمایی کلی از لحظه نطفه بستن مجموعه‌ها تا میلادشان و میزان تأثیرگذاری آن‌ها ارائه شده است.

در بخش‌های ادبیات کودک و نوجوان، در وادی ترجمه و مقاله‌ها ناچار به ایجاز پناه برده‌ام که وسعت کار م. آزاد در زمینه‌های گوناگون این وادی‌ها مجلدهای گوناگونی می‌طلبد.

در پایان بر خود واجب می‌دانم از همه یاران گرانقدر که در معرفی، نشر و شکل‌گیری این کتاب سهیم بوده‌اند، سپاسگزاری کنم: نخست از پروین کلانتری، همسر گرامی م. آزاد، به سبب لطف و مهربانی‌هایش و از کیوان آزاد، فرزند فرهیخته وی، به سبب سعه صدر و بزرگواری‌اش قدردانی می‌نمایم.

سپس بر خود واجب می‌دانم از مدیر نشر ثالث، آقای علی جعفریه به سبب بنیان نهادن این شیوه نیکو در بزرگداشت و شناسایی شاعران مهم معاصر سپاسگزاری کنم.

از دوستان خبرنگار خانم‌ها مریم آموسا، شبنم آذر، آزاده شمس و زینب کاظم‌خواه که لطف بزرگی در خبررسانی مراحل مختلف تألیف و نشر این کتاب از خود نشان دادند و از آقای هوشنگ اعلم و سرکار خانم ندا عابد که در مجله آزما با بزرگواری و پیگیری‌های مسئولانه و درج خبرهای مختلف یاریگر بنده بودند نیز صمیمانه قدردانی می‌کنم.